

УДК 159.922

Ю. Ільїна, к. біол. наук, доц. каф. (ORCID 0000-0002-9987-7130)

Т. Селюкова, ст. викладач каф. (ORCID 0000-0001-9038-2775)

*К. Яременко, курсантка соціально-психологічного факультету.
Національний університет цивільного захисту України*

ЦІННІСНА СИСТЕМА ЯК ЧИННИК ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО ШЛЯХУ РЯТУВАЛЬНИКІВ

У статті розглядаються питання, пов'язані з розумінням понять «цінності» та «ціннісні орієнтації» рятувальників на початкових етапах їх професійного шляху. Ціннісна система курсантів – рятувальників представлена як інтегративний показник взаємодії суспільного та індивідуального в особистості, зі специфічними формами усвідомлення особистістю навколишнього світу. У реаліях ціннісні орієнтації, що засвоюються у процесі розвитку, залежатимуть від того, у яку діяльність включена особистість. Ціннісна структура особистості є сукупністю особистісних типів, які орієнтовані на цінності адаптації (спрямованість на цінності фізичної та економічної безпеки), соціалізації (прийняття суспільних норм та цінностей) та індивідуалізації (прагнення до саморозвитку та самореалізації).

Сьогодення вимагає поглибленого дослідження даного феномену у зв'язку з тим, що особистісна готовність до професійної діяльності у майбутніх рятувальників інтегрує глибоке розуміння особливостей професії, високий рівень розвитку професійно значущих якостей, стійкий рівень ідентифікації з рятувальником.

Дослідження ціннісних орієнтацій курсантів першого та старших курсів за життєвими сферами свідчить про те, що вони віддаються повною мірою навчанню та опануванню своєї професії, прагнуть до підвищення рівня своєї освіченості, розширення світогляду. Суспільна активність більш проявляється у курсантів на першому курсі. Відмічається прагнення курсантів молодших курсів реалізовувати власну соціальну спрямованість через активне соціальне життя, бажання займати таке місце в структурі суспільного життя, яке б забезпечувало більш тісний контакт з певним колом осіб та давало можливість взаємодіяти з ними у суспільному житті. Проведене дослідження показало, що на первинних етапах професійного шляху (під час навчання у виші) при становленні майбутнього фахівця може відмічатися сформованість тих чи інших цінностей, а також й домінування цінності в тій чи іншій сфері життя.

Ключові слова: ціннісна система, цінності, ціннісні орієнтації, курсанти вишів екстремального профілю, професіоналізація.

Вступ. Одним з соціальних особистісних утворень, яке виражає свідоме відношення людини до соціальної дійсності, відображує мотиваційний компонент поведінки та суттєво впливає на всі сторони її діяльності є ціннісні орієнтації. Саме система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості, складає основу її поглядів на оточення, відношення до інших

людей, відношення до себе, світосприйняття, їх можна назвати ядром мотивації.

Дійсність свідчить про те, що життєві цінності здебільшого формуються під впливом різних факторів, одними з яких є навчання та виховання. Бажаним є відповідність цілей навчання та виховання тій системі цінностей, яка функціонує у суспільстві. Тоді це є правильним

вирішенням проблеми.

У реаліях ціннісні орієнтації, що засвоюються у процесі розвитку, залежатимуть від того, у яку діяльність включена особистість.

Кожного дня, у будь-якому віці, людина потрапляє у ситуації, які потребують від неї прийняття рішення, а це значить виникає необхідність розгляду та оцінки різних варіантів, і перш за все, це стосується визначення своїх ціннісних орієнтацій, пріоритетних цінностей. А у той час, коли вони не стійкі, то суб'єкт має постійні випробування практикою власної поведінки.

Ціннісні орієнтації особистості можна вивчити з погляду виявлення їхньої психологічної сутності, причин виникнення, механізмів формування та розглядати як певний результат особистісного розвитку, як результат взаємодії суб'єктивних та об'єктивних детермінант цього розвитку. Тоді, виходячи з першого погляду, основним предметом дослідження стають психічні процеси, що зумовлюють виникнення у людини тієї чи іншої системи цінностей і ціннісних орієнтацій особистості, з другого - зміст цієї системи та ієрархічна структура, регуляторна функція в соціальній поведінці.

Обидва підходи однаковою мірою можуть бути використані для вивчення особливостей формування особистості фахівця - рятувальника. Але саме останнє найбільше може характеризувати готовність особистості до знаходження місця для себе, для своєї системи цінностей у системі ціннісних координат суспільства.

Проблематика є певною мірою розробленою, але, на нашу думку, сьогодення вимагає поглибленого вивчення цінностей та ціннісних

орієнтацій курсантів - рятувальників, яку навчаються у вишах зі спеціальними умовами. Відмітимо, що професійні амбіції, система цінностей, професійних планів та очікувань від життя в значній мірі обумовлюються прикладом старшого покоління, навчанням та вихованням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі відмічається, що ціннісна структура особистості є сукупністю особистісних типів, які орієнтовані на цінності адаптації (спрямованість на цінності фізичної та економічної безпеки), соціалізації (прийняття суспільних норм та цінностей) та індивідуалізації (прагнення до саморозвитку та самореалізації).

Ціннісна сфера особистості є предметом наукових поглиблених досліджень не перший десяток років. Її вивченню присвячені роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких варто відмітити Б. Братуся, В. Франкла, Г. Олпорта, З. Фрейда, К. Хорні, М. Рокича, Д. Леонтєва, К. Абульханову-Славську, С. Кона, А. Маслоу, К. Роджерса, Ш. Шварца тощо.

У психологічній літературі йдеться про те, що сфера особистісних цінностей є визначальною в життєвих орієнтаціях особистості та найважливішим регулятором поведінки, так як саме в них фіксується особлива значущість тих чи інших предметів для конкретної людини. Ціннісна система має розглядатися в якості чинника організації життєвого шляху людини та залежно від того, як саме відбувається поведінкова та особистісна регуляція ціннісної сфери залежить буття індивіда.

У праці О. Ямницького підкреслюється, що ціннісно-сміслова сфера особистості може вважатися

результатом засвоєння особистістю суспільних цінностей. У даному випадку суспільні цінності трактуються в якості стимулу поведінки особистості, усвідомлення власного оточення і себе в цьому оточенні [1]. Цінність може трактуватися в якості сенсу життя (у широкому аспекті). Так як саме в сенсі життя знаходить своє відображення процес формування, присвоєння і реалізації цінностей. Цей процес може виражатися через здатність індивіда переживати цінність життєвих проявів своєї особистості. Система цінностей в науковій літературі розглядається в якості ланки, яка об'єднує соціум та особистість, яка також і залучає останню до системи суспільних відносин й, окрім того, сприяє визначенню індивідуальної спрямованості людини, сенсу її життя, особливостей самоствердження і самореалізації [2, с. 19]. Такої ж думки дотримувались Д. Лебедєв із співавторами, зазначаючи, що саме цінності сприяють мотивації поведінки особистості, тобто спонукають її до певних дій і спрямовують її життєдіяльність [3].

Є. Головахою запропонована класифікація цінностей, в основі якої – професійна діяльність: 1) цінності, які можуть бути реалізовані безпосередньо у професійній діяльності; 2) цінності, які реалізуються за рахунок професійної діяльності; 3) цінності, що реалізуються поза професійною діяльністю [цит. за 4]. В. Галузьяк відмічає, що цінності є смислоутворюючою структурою, яка здійснює вплив на суб'єктивне визначення особистістю поточної ситуації таким чином, що деякі очікувані результати стають метою [5]. Цінності є складним регулятором

життєдіяльності людини, в структурній організації та змісті якого відображається особливість об'єктивної дійсності, що охоплює не лише оточуючий світ людини, але й її саму в усіх об'єктивних характеристиках. Натомість, цінністю може бути не лише духовні ідеї, але й цілком матеріальне благо [6]. М. Рокіч визначає цінності, як стійке переконання в тому, що певний спосіб поведінки чи кінцева мета існування має потенційне значення з особистого погляду, на відміну від протилежного чи зворотного способу поведінки або кінцевої мети існування [цит. за 7].

Формально, цінності можуть бути позитивними та негативними (малоцінними), абсолютними та відносними, суб'єктивними й об'єктивними.

За змістом розрізняють речові цінності, логічні й естетичні. Пріоритетне значення мають індивідуальні цінності людей (особистості), бо тільки якась їх сума може становити собою цінності соціальні, цінності всього суспільства. Ієрархія індивідуальних (особистісних) цінностей є своєрідною сполучною ланкою між окремою людиною (індивідом) і суспільством, його культурою в цілому [9].

Отже, до сьогодні єдиного підходу до класифікації цінностей в психології не існує, хоча найчастіше їх поділяють за наступними ознаками: за предметом або змістом об'єктів, на які вони спрямовані (соціально-політичні, моральні, економічні і інші);

- за суб'єктом ставлення (суспільні, цінності соціальних груп, колективні, індивідуальні);

- абсолютні – доброта, любов, правда, справедливість, гідність, свобода, чесність;

- національні - патріотизм,

національна гідність, державотворчі прагнення, історична пам'ять;

- громадянські – права і свободи, обов'язки, соціальна гармонія, повага закону;

- сімейно-родинні – подружжя вірність, турбота про дітей, стосунки у сім'ї, пам'ять предків;

- особистісні – риси характеру, поведінка, стиль приватного життя [9; 10].

Маємо відмітити, що ціннісні орієнтації розглядаються в якості предмету наукових досліджень та пошуків у різних теоретико-методологічних підходах, що спричиняє різнобічність їх вивчення та трактування. Вони є певним центром наукового вивчення, так як визнаються в якості загальних підтримуючих складових поведінки особистості та можуть проявлятися абсолютно в будь-якій сфері життєдіяльності.

Особистісна готовність до професійної діяльності у майбутніх рятувальників є складним утворенням, що інтегрує глибоке розуміння особливостей професійної діяльності, високий рівень розвитку професійно значущих якостей, стійкий рівень ідентифікації з рятувальником, вона є необхідним складником загальної професійної готовності [11]. Процес професіоналізації сприяє розкриттю особистісних, емоційно-вольових, творчих, мисленневих ресурсів та здібностей, підвищенню результативних показників праці у професійну діяльність специфічних та значущих якостей мислення, які орієнтовані на структуру та зміст професійної діяльності. Вона забезпечує набуття спеціалістом сучасних спеціальних знань, професійних навичок, аналітичних здібностей, соціалізацію й формування

комунікативної компетенції. Так, Л. Пілецька зазначає, що професіоналізація є цілісним неперервним процесом становлення особистості фахівця, початок якого – це момент вибору професії, а кінець – припинення професійної діяльності [12]. Вона складається з наступних етапів: формування професійних намірів, професійна підготовка, професіоналізація як адаптація та освоєння професії та майстерність (за А. Трущовою). Варто відмітити, що це одна із найбільш популярних класифікацій професіоналізації, однак спільним для всіх класифікацій є період вибору професії, її опанування та адаптація до професії, етап професіоналізму, а також високих досягнень в професійній діяльності, творче виконання професійної діяльності чи наставництво.

Стадія професійного навчання супроводжується адаптацією, яка трактується в якості пристосування особистості до професії, уточнення своїх професійних домагань, можливе охолодження інтересу до вибраної професії, намічається прийняття ролі професіонала.

Стадія практичного оволодіння професією характеризується поглибленням адаптації, коректуванням професійних мотивів і цілей, зміцненням мотивів оволодіння високими нормами і зразками професійної майстерності, появою першої задоволеності працею, виникненням мотивів самореалізації особистості в праці, а також зростанням числа спонукань в мотиваційній сфері, ускладненням їх ієрархії [13].

На стадії розквіту професійної дії зміцнюються мотиви індивідуального внеску в професію і професійної творчості, посилюється

змістотворчість в професії як пошук все нових сенсів професії для себе, зміцнюється перевага конструктивної мотиваційної тенденції, орієнтуючої людину на творчість.

Кожен етап професіоналізації характеризується відмінностями у рисах складових мотивації, структури мотиваційної сфери, «ваги», домінування окремих спонукань.

Фахівець екстремального профілю в процесі професіоналізації засвоює певні уміння та знання, її протягом відбувається формування соціальної поведінки, зокрема, складних психічних систем її регуляції.

Говорячи про особливості професіоналізації особистості фахівців екстремального профілю діяльності, відмітимо, що професійні наміри починають формуватися ближче до 14-16 років. Саме в цей час більшість представників старшого підліткового віку мають сформовані різносторонні знання про світ професій, є уявлення про бажану професію, що спричиняє рефлексію власних можливостей, складання орієнтовного плану подальших дій.

Стадія професійної підготовки включає в себе не лише розвиток професійно важливих якостей, якими має володіти представник екстремального профілю, але й всебічний розвиток власне особистості, спеціальну психологічну підготовку та тактичну підготовку: фізична підготовка, психологічна підготовка, засвоєння моральних норм та принципів, якими в подальшому керується кожен фахівець, формування тих чи інших навичок, які значно полегшують виконання ряду професійних задач. Безсумнівно, на цьому етапі можливе розчарування тією професією, яку було обрано, може

знижатися інтерес до навчання та відмічається криза професійного вибору. Однак, у подальшому цей досвід дає можливість долати наступні кризи, бачити перспективи становлення в професійному плані, бути більш підготовленим та стійким. Даний етап професіоналізації надзвичайно важливий та показовий саме для фахівців екстремального профілю через те, що професійні завдання виконуються ними в екстремальних умовах, які найчастіше пов'язані із загрозою для здоров'я та життя (шкідливий вплив хімічних, фізичних чинників тощо), обмеженим часом на виконання того чи іншого завдання, нестачею інформації, високою відповідальністю за життя та здоров'я потерпілих, їхніх моральних цінностей, високими фізичними та психологічними навантаженнями [14].

Результати численних досліджень переконливо доводять залежність професіоналізації від рівня розвитку якостей особистості, що відповідають вимогам діяльності, яка виконується. Професійно важливі якості вважають як передумовою, так і новоутворенням професійної діяльності (А.Маркова). Зазначимо, що важливими також є висновки дослідників щодо можливості та доцільності формування професійно важливих якостей саме під час професійного навчання у вищих спеціальних умовах навчання. Вони є комплексом індивідуально-психологічних властивостей особистості, які можуть розглядати як здібності (сенсорні, перцептивні, мнемічні, мисленнєві, емоційно-вольові тощо), різні особистісні та інтегральні характеристики (професійна спрямованість, предметна компетентність, комунікативна компетентність, спрямованість на

особистісний саморозвиток, загальний рівень культури тощо) [14].

Професійна освіта закінчується тоді, коли особистість проходить стадію професійної адаптації, яка відбувається в ході входження в самостійну трудову діяльність. Цей період є значно важчим, так як йде встановлення комунікації, будуються міжособистісні стосунки з різновіковою категорією осіб, молодий фахівець знайомиться та засвоює нові соціально-професійні цінності та соціальні ролі. Особливо важким цей період є для тих фахівців, які стають на керівні посади і мають керувати підлеглим складом, члени якого є значно старшими та досвідченішими.

Після цього йде етап вторинної професіоналізації фахівця, де відмічається високоякісне і високопродуктивне виконання професійної діяльності. Способи її реалізації мають яскраво виражений індивідуальний характер. Фахівець стає професіоналом. Йому властиві соціально-професійна позиція, стійка професійна самооцінка. Кардинально

перебудовуються соціально-професійні цінності і відносини, змінюються способи виконання діяльності, що свідчить про перехід фахівця на нову стадію професійного розвитку, оскільки ці зміни приводять до істотного перетворення і соціальної ситуації, і провідної діяльності, яка характеризується індивідуальним стилем і елементами творчості.

Професійною самоактуалізацією особистості характеризується стадія майстерності.

Метою статті є висвітлення результатів дослідження особливостей ціннісної сфери здобувачів вишів зі спеціальними умовами навчання на первинних етапах професіоналізації (період навчання у виші).

У дослідженні брали участь курсанти різних курсів Національного університету цивільного захисту України, (40 осіб з першого курсу та 40 осіб з четвертого курсу).

На першому етапі вивчались ціннісні орієнтації за життєвими формами. Результати, отримані в ході дослідження, представлені у таблиці 1.

Табл. 1. Порівняльний аналіз показників ціннісних орієнтацій за життєвими сферами особистості досліджуваних сформованої вибірки (бали) (n1=40; n2=40)

Назва сфери	Показники М (SD)		t	d
	1 курс	4 курс		
Професійне життя	69,25 (8,41)	65,95 (7,50)	1,85	0,41
Освіта	67,80 (9,15)	65,40 (7,42)	1,28	0,29
Сімейне життя	63,65 (10,69)	62,20 (7,58)	0,12	0,16
Суспільна активність	64,07 (10,83)	61,95 (8,21)	0,89	0,22
Розваги	63,20 (10,71)	61,95(8,21)	0,58	0,13
Фізична активність	64,70 (11,51)	60,37 (9,41)	1,83	0,41

Примітка: М – середнє значення; SD – стандартне відхилення; * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$; d – індекс розміру ефекту d-Коена.

Так, встановлено, що за сферою «Професійне життя» серед опитуваних

обох дослідницьких груп показники знаходяться на високому рівні, для них

значуща їхня професійна діяльність, вони віддаються повною мірою навчанню та опануванню своїй професії, намагаються включатися у вирішення всіх виробничих питань.

За шкалою «Освіта» середні показники відповідають високому рівню вираженості, тобто досліджувані прагнуть до підвищення рівня своєї освіченості, розширення світогляду в більш менш однакової мірі. Схиляються до думки, що навчатися та отримувати нові знання мають всі.

За шкалою «Сімейне життя» показники співвідносяться з високим рівнем вираженості, що говорить про значущість для опитуваних всього того, що пов'язане з життям їхніх сімей. Вони намагаються багато сил та часу приділяти своїм рідним, вирішенню їх проблем, вважаючи, що головне в житті – це благополуччя в родині.

Суспільна активність, як сфера реалізації термінальних цінностей, в більшій мірі представлена саме серед опитуваних молодших курсів. Отримані результати відповідають високому рівню, що свідчить про включеність досліджуваних у суспільно-політичне життя, так як вони вважають себе гідними членами соціального життя колективу, держави

в цілому.

Результати за шкалою «Розваги» свідчать про те, що респонденти вважають своє життя більш-менш повноцінним та різноманітним.

Варто відмітити, що дані за шкалою «Фізична активність» серед опитуваних обох дослідницьких груп знаходяться на високому рівні. Курсанти сформованих дослідницьких груп досить позитивно ставляться до фізичної активності та фізичної культури в цілому як елемента загальної культури для людини. Вони приділяють даному компоненту свого життя велике значення, вважаючи, що фізична активність важлива для гармонізації життя особистості. Також відмічається серед досліджуваних думка відносно доцільності чергування інтелектуальної діяльності з фізичною.

Слід підкреслити те, що важливим є факт того, що опитувані відносяться до такого вікового періоду, коли кожна із сфер життя має надважливе значення.

Наступним етапом було визначення особливостей цінностей досліджуваних сформованих груп. Результати, отримані в ході порівняльного аналізу, представлено в таблиці 2.

Табл. 2. Порівняльний аналіз показників життєвих цінностей особистості досліджуваних (бали) (n1=40; n2=40)

Назва цінності	Показники M (SD)		t	d
	1 курс	4 курс		
Розвиток себе	49,02 (7,24)	48,42 (6,05)	0,40	0,08
Духовне задоволення	50,82 (5,86)	48,62 (5,74)	1,69	0,38
Креативність	46,22 (9,32)	44,77 (6,30)	0,81	0,18
ктивні соціальні контакти	49,45 (6,83)	46,52 (5,50)	2,10*	0,47

Табл.2. (Продовження)

Власний престиж	46,37 (9,31)	44,95 (5,87)	0,81	0,18
Високий матеріальний статус	51,15 (7,50)	49,50 (5,77)	1,10	0,25
Досягнення	49,77 (8,04)	47,70 (5,68)	1,33	0,3
Збереження власної індивідуальності	45,37 (7,36)	44,20 (6,26)	0,76	0,17

Примітка: М – середнє значення; SD – стандартне відхилення; * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$; d – індекс розміру ефекту d-Коена.

Аналізуючи результати, представлені в таблиці 2, доцільним буде вказати на наявність статистично достовірних відмінностей в прояві такої цінності як «Активні соціальні контакти». Респонденти молодших курсів в більшій мірі прагнуть до отримання задоволення в групі однолітків, намагаються реалізовувати свою соціальну спрямованість шляхом власного хобі. Окрім того, відмічається прагнення курсантів молодших курсів реалізовувати власну соціальну спрямованість через активне соціальне життя, бажання займати таке місце в структурі суспільного життя, яке б забезпечувало більш тісний контакт з певним колом осіб та давало можливість взаємодіяти з ними у суспільному житті. Відмінності встановлено на статистично достовірному рівні значущості ($p \leq 0,05$). На наш погляд доцільно зазначити, що прагнення до морального задоволення у всіх сферах життя, до зайняття тим, що цікаво та приносить внутрішнє задоволення, прагнення до реалізації своїх творчих можливостей, уникнення стереотипів та різноманіття в своєму житті також в досліджуваних спостерігається в більш менш рівній мірі вираженості. Відмічається в опитуваних обох груп на високому рівні вираженості прагнення до досягнення конкретних та вагомих результатів в різні періоди життя, а також прагнення до більш

високого рівня свого матеріального становища, незалежності від інших людей.

Висновок. Аналіз наукової літератури щодо розуміння та визначення досліджуваних феноменів дозволив з'ясувати, що цінності є еталоном та ідеалом для людей. Цінність може виступати в якості певної структури особистості, яка трактується в якості відношення суб'єкта до предметів та явищ реальності, яке виражається ціннісними орієнтаціями, соціальними установками, якостями особистості.

Ціннісна система курсантів – рятувальників на початкових етапах професійного шляху представлена як інтегративний показник взаємодії суспільного та індивідуального в особистості, зі специфічними формами усвідомлення особистістю навколишнього світу. Формування ціннісної системи особистості курсанта, його ціннісних орієнтацій в якості стійкої особистісної властивості, яка впливає в цілому на становлення світогляду, на процес розвитку та ціннісно-професійне самовизначення залежить від рівня та ступеня соціальної активності, самоактивності і продуктивності самої особистості.

Проведене дослідження показало, що на первинних етапах професійного шляху (під час навчання у виші) при становленні майбутнього

фахівця може відмічатися сформованість тих чи інших цінностей, а також й домінування цінності в тій чи іншій сфері життя. У процесі опанування професією в результаті взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу відбувається внутрішнє засвоєння суспільно-професійних цінностей.

Література

1. Ямницький О.В. Категорія «Цінності» у психологічному вимірі. Психологія. Наука і освіта. №4. 2013. С. 34 - 37. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2013_4_9.

2. Лазарук А. Цінності людини у науково-психологічному осмисленні. Психологія і суспільство. 2003. № 2. С. 19-37. Режим доступу: <http://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis/article/view/101>.

3. Лебедев Д.В., Лебедева С.Ю., Назаров О.О., Оніщенко Н.В., Садковий В.П., Тімченко О.В. Відношення до життя та смерті в умовах надзвичайної ситуації: ціннісно-смісловий аспект: Монографія. Х.: УЦЗУ, 2009. 128 с.

4. Трансформація індивідуально-психологічних характеристик рятувальників під впливом екзистенціальних проблем професійного становлення: монографія / Н.В. Оніщенко, О.В. Тімченко, А.В. Титаренко, В.Д. Тогобицька, В.Є. Христенко. Х.: НУЦЗУ, КП "Міська друкарня", 2013. 136 с.

5. Галузяк В.М. Ціннісні орієнтації в структурі особистісних чинників педагогічного спілкування. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2009. № 29. С. 10.

6. Павліченко А. Ціннісні орієнтації у системі становлення особистості. Психологія і суспільство. 2005. № 4. С. 98-120. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/29977>.

7. Панчук Н.П. Ціннісні орієнтації як показник соціалізації студента в процесі професійної підготовки. Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології". 2017. №38. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2017-38>.

8. Матяж С.В., Березянська А.О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Сер. : Соціологія. - 2013. - Т. 225, Вип. 213. - С. 27-30. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npch_dusoc_2013_225_213_7.

9. Бутківська Т. В. Проблема цінностей у соціалізації особистості. Цінності освіти і виховання: наук.-метод. зб. / [за заг. ред. О.В. Сухомлинської]; АПН України. К., 1997. С. 27-31.

10. Долинська Л.В., Максимчук Н.П. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя: [навч. посіб.]. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О. В., 2008. 124 с.

11. Книш А.Є. Структура особистісної готовності до професійної діяльності майбутніх психологів-тренерів. Психологія особистості. Теорія і практика управління соціальними системами. №1. 2014. С. 84-90.

12. Пілецька Л.С. Соціально-психологічні особливості професійної мобільності особистості в умовах кризи // Збірник наук. праць: філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ: ПНУ, 2013. № 18,

ч. 1. С. 54-61.

13. Коваль І.С. Формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах: дис. кандид. психол. н. 13.00.04 – теорія і методика

професійної освіти. Львів, 2017. 304 с.

14. Пелех Ю.В., Кукла Д. Система цінностей майбутнього фахівця і його місце на сучасному ринку праці: [монографія]. Рівне: «Волинські обереги», 2019. 184 с.

Y. Iliina, PhD in Biology, Associate Professor of the Department of Psychology of Activity in Special Conditions

T. Selyukova, Senior Teacher of the Department of Psychology of Activity in Special Conditions

K. Yaremenko, cadet of the social and psychological faculty, National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv (Ukraine)

THE VALUE SYSTEM AS A FACTOR IN THE ORGANISATION OF THE PROFESSIONAL CAREER OF RESCUERS

In this article, the issues related to the understanding of the concepts of "values" and "value orientations" of rescuers at the beginning stages of their professional career are considered. The value system of cadets-rescuers is presented as an integrative indicator of the interaction of the social and individual in the personality, with specific forms of personality awareness of the surrounding world. In the real world, the value orientations that are acquired in the process of development will depend on the activities in which the individual is involved. The value structure of a personality is a combination of personality types that are orientated towards the values of adaptation (focus on the values of physical and economic security), socialization (acceptance of social norms and values) and individualization (the desire for self-development and self-realization).

Nowadays, this phenomenon requires more in-depth research due to the fact that personal readiness for professional activity of future rescuers includes a deep understanding of the specifics of the profession, a high level of development of professionally significant qualities, as well as a stable level of identification with the rescuer.

The study of the value orientations of first-year and senior cadets in various life spheres shows that they are fully engaged in their studies and training, aim to improve their education and expand their outlook. First-year cadets are more engaged in social activities. There is a tendency of junior cadets to realize their own social orientation through active social life, a desire to occupy a position in the structure of social life that would ensure closer contact with a certain circle of people and allow them to cooperate with them in public life. The study has shown that at the initial stages of a professional career (during university studies), the formation of certain values can be observed in the formation of the future specialist, as well as the dominance of a value in a particular sphere of life.

Keywords: value system, values, value orientations, cadets of extreme profile universities, professionalization.

References

1. Yamnytskyi O.V. Katehoriia «Tsinnosti» u psykhologichnomu vymiri. Psykhologhiia. Nauka i osvita. №4. 2013. S. 34 - 37. Rezhym dostupu: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO>

_2013_4_9.

2. Lazaruk A. Tsinnosti liudyny u naukovo-psykhologichnomu osmyslenni. Psykhologhiia i suspilstvo. 2003. № 2. S. 19-37. Rezhym dostupu: <http://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis/a>

rticle/view/101.

3. Liebiediev D.V., Liebiedieva S.Iu., Nazarov O.O., Onishchenko N.V., Sadkovyi V.P., Timchenko O.V. Vidnoshennia do zhyttia ta smerti v umovakh nadzvychainoi situatsii: tsinnisno-smyslovyy aspekt: Monohrafiia. Kh.: UTsZU, 2009. 128 s.

4. Transformatsiia individualno-psykholohichnykh kharakterystyk riaduvannykh pid vplyvom ekzysyentsialnykh problem profesiinoho stanovlennia: monohrafiia / N.V. Onishchenko, O.V. Timchenko, A.V. Tytarenko, V.D. Tohobyska, V.Ie. Khrystenka. Kh.: NUTsZU, KP "Miska drukarnia", 2013. 136 s.

5. Haluziak V.M. Tsinnisni oriientsatsii v strukturi osobystisnykh chynnykh pedahohichnoho spilkuvannia. Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Vinnytsia, 2009. № 29. S. 10.

6. Pavlichenko A. Tsinnisni oriientsatsii u systemi stanovlennia osobystosti. Psykholohiia i suspilstvo. 2005. № 4. S. 98-120. Rezhym dostupu: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/29977>.

7. Panchuk N.P. Tsinnisni oriientsatsii yak pokaznyk sotsializatsii studenta v protsesi profesiinoy pidhotovky. Zbirnyk naukovykh prats "Problemy suchasnoi psykholohii". 2017. №38. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2017-38>.

8. Matiazh S.V., Berezianska A.O. Klasyfikatsiia tsinnosteï ta tsinnisnykh

oriientsatsii osobystosti // Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylianska akademiia"]. Ser. : Sotsiolohiia. - 2013. - T. 225, Vyp. 213. - S. 27-30. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdusoc_2013_225_213_7.

9. Butkivska T. V. Problema tsinnosteï u sotsializatsii osobystosti. Tsinnosti osvity i vykhovannia: nauk.-metod. zb. / [za zah. red. O.V. Sukhomlynskoï]; APN Ukrainy. K., 1997. S. 27-31.

10. Dolynska L.V., Maksymchuk N.P. Psykholohiia tsinnisnykh oriientsatsii maibutnoho vchytelia: [navch. posib.]. Kamianets-Podilskyi : FOP Sysyn O. V., 2008. 124 s.

11. Knysh A. Ie. Struktura osobystisnoi hotovnosti do profesiinoy diialnosti maibutnykh psykholohiv-treneriv. Psykholohiia osobystosti. Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnykh systemamy. №1. 2014. S. 84-90.

12. Piletska L. S. Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti profesiinoy mobilnosti osobystosti v umovakh kryzy // Zbirnyk nauk. prats: filosofiia, sotsiolohiia, psykholohiia. Ivano-Frankivsk: PNU, 2013. № 18, ch. 1. S. 54-61.

13. Koval I. S. Formuvannia profesiinoy hotovnosti maibutnykh riaduvannykh do diialnosti v ekstremalnykh umovakh: dys. kandyd. psykhol. n. 13.00.04 – teoriia i metodyka profesiinoy osvity. Lviv, 2017. 304 s.

Надійшла до редколегії: 17.10.2023

Прийнята до друку: 23.10.2023